

DEĞİŞEN ULUSLARARASI SİSTEMDE TÜRKİYE'NİN BALKAN POLİTİKASININ TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Emirhan GÖRAL*

Özet

Bu makalenin temel sorusu küresel sistemin dönüşmekte olan siyasal yapısında Türkiye'nin Balkan politikasının Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerine etkisi ile ilgilidir. Büyük güçlerin mücadelesinde her zaman önemli yeri olan Balkanlar, yeni şekillenmekte olan dünya düzeninde konumunu korumaktadır. Balkanlar ile çeşitli bağları bulunan Türkiye'nin bölgeye yönelik politikaları, çok taraflı bir yaklaşım ve uluslararası barış operasyonlarına iştirak üzerine kurulmuştur. Avrupa için güvenlik, enerji ve yasa dışı göç bağlamında önemli yeri olan Balkanlar'da Türkiye'nin politikaları AB tarafından yakından izlenmektedir. Bu çalışma, neo-realist bir bakış açısı ile Türkiye'nin Balkan politikalarını, ülkenin Avrupa Birliği ile ilişkileri perspektifinde incelemeyi amaçlamaktadır. Öne sürdüğü ana argüman, Türkiye'nin Balkanlar'da izlediği çok taraflı ve barışı destekleyici politikaların, bölge üzerindeki olası güç mücadelesini ve dengeleme hareketlerini önleme işlevi gördüğü ve Türkiye-AB ilişkileri açısından olumlu bir nokta teşkil ettiğidir.

Anahtar Kelimeler: *Balkanlar, uluslararası sistem, büyük güçler, Türk Dış Politikası, Türkiye – AB ilişkileri*

THE IMPACT OF TURKEY'S BALKAN POLICY ON TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS IN THE CHANGING INTERNATIONAL SYSTEM

Abstract

The research question of this article is about the impact of Turkey's Balkan policy on Turkey – European Union relations within the context of changing structure of global political system. The Balkans has always been a special region for the great powers. This region is also vitally important for Turkey because of various ties between Turkey and the Balkans. Turkey's Balkan policy is mainly constructed on multilateralism and support for international peace missions. The Balkans is an important region for the EU in terms of security, energy and illegal immigration, therefore, Turkey's Balkan policy is under close scrutiny by the EU.

* Dr., Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: egoral@marmara.edu.tr

This study aims to evaluate Turkey's Balkan policy with respect to its impact on Turkey-EU relations in a neo-realist perspective. The main argument of this article is that Turkey's multilateral and peace keeping policies, which help to avoid balancing and power contest by the major global actors, have a positive impact on Turkey-EU relations.

Keywords: *The Balkans, international system, great powers, Turkish Foreign policy, Turkey –EU relations*

Giriş

Uluslararası sistemin yapısının değişmekte olduğu akademik çevrelerde üzerinde uzlaşılan bir konudur. Fakat bu değişimin hangi yönde olacağı oldukça tartışmalıdır ve belirsizliğini korumaktadır. (Ikenberry, 2002; Schweller, 2011; Layne, 2011) Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra yıkılan iki kutuplu yapı yerini ABD'nin başat güç olduğu tek kutuplu yapıya bırakmıştır; ancak, özellikle 2001 sonrasında yaşanan gelişmeler, Çin'in hızlı yükselişi ve artan petrol fiyatlarıyla Rusya'nın eski günlerine dönme sinyalleri vermesi, tek kutuplu yapının artık değişmekte olduğu izlenimini kuvvetlendirmektedir. Tarihte eşine az rastlanır bir büyüme örneği sergileyen Çin'in ABD'nin rakibi olarak sistemde yeni bir kutup oluşturacağına yönelik öngörüler sıkça dile getirilmektedir¹. Bununla birlikte derinleşmesini Almanya-Fransa eksenindeki güçlü bütünleşme taraftarı ülkelerle ilerletmeye çalışan Avrupa Birliği'nin ABD'yi eleştiren politikaları da çok kutuplu dünyanın sinyalleri olarak değerlendirilebilir.²

Dünya düzeninin hangi yönde ilerleyeceği henüz belirginleşmeye başlamamış olsa da bölgesel güç niteliğindeki ülkelerin uluslararası politikadaki rolleri daha önceki dönemlerde olduğu gibi belirleyici unsurlar arasında olacaktır. Buna bağlı olarak bölgesel güç düzeyindeki ülkelerin yakınlaştığı kutupların etkilerinin artacağı da söylenebilir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde Türkiye'nin farklı bölgelerin keşiştiği noktadaki coğrafi konumu sebebiyle birçok bölgeyi etkileyebilecek bir güç olduğunu söylemek mümkündür. Daha açık bir ifadeyle, Türkiye'nin Orta Doğu, Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar üzerindeki politikaları yeni şekillenmekte olan dünya düzeninde ülkenin yerini belirleyecektir. Türkiye'nin Balkanlar'da izlediği istikrara yönelik politikaların değişmekte olan uluslararası sistemde olumlu bir etkisi vardır. Özellikle çok taraflılık üzerinde geliştirilen dış politika anlayışı bölgede dengeleme ihtiyacını azaltmakta ve bölgenin bir güç mücadelesi alanına dönüşmesini engellemektedir. Bu sebeple, Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik dış politikası, Türkiye – AB ilişkilerine katkı sağlamaktadır. Bu olumlu etkinin nasıl bir zeminde oluştuğunu anlamak için Balkanlar'ın uluslararası alandaki önemine ve büyük güçlerin bölgeye yönelik politikalarına bakmak gerekir. Makalenin ilk bölümünde yapılan bu incelemenin ardından Türkiye'nin Balkanlar

¹ Çin'in ABD karşısındaki gelişiminin uluslararası sistem açısından detaylı bir analizi için bkz.: Art (2009: 340-71).

² Atlantik ittifakı içindeki farklı görüşlerin ve fikir ayrılıklarının detaylı incelemesi için bkz.: Andrews (2005).

politikasının güncel analizi ile Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin bölgede ne derece uyumlu politikalar izlediğini ortaya çıkartmak mümkün olacaktır.

1. Uluslararası Sistem içinde Balkanlar

Avrupa'nın doğu ile bağlantısını sağlayan en önemli geçiş yolu niteliğindeki Balkanlar tarih boyunca birçok imparatorluk ve devlet için önemli bir stratejik bölge olarak değerlendirilmiş ve bunun sonucunda da bölge üzerinde çatışma süregelen bir durum olmuştur. Kuzeyinde Tuna Nehri ile Avrupa'nın içlerine kadar giden ticaret yolu, doğuda Karadeniz, güneyde Akdeniz ve Boğazlar'ın varlığı, genellikle bu bölgeyi kontrol eden aktörün uluslararası alanda, başta Avrupa olmak üzere, Karadeniz Bölgesi ve Doğu Akdeniz'de etkin bir güç haline geleceğini düşündürmektedir. Son yüzyıla kadar özellikle doğuya yönelik ticaret yollarının kontrolünü sağlaması ve verimli toprakları sebebiyle farklı uygarlıkların etkisine giren Balkanlar'ın, bugünün dünyasında enerji kaynaklarının geçişi ve göç hareketleri açısından stratejik önemi daha da artmıştır. Bu sebeple bölge gerek küresel gerekse bölgesel güçler için bir mücadele alanı haline gelmiştir. (İrge, 2011: 25-80)

1389 tarihiyle birlikte Osmanlı hâkimiyetinin başladığı Balkanlar, uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'nın içlerine kadar ilerleme sağlayacağı temel üs olmuş, ardından da farklı etnik grupların bağımsızlık mücadelesine tanıklık etmiştir. Bu dönemde gerek Avrupa'nın büyük güçleri, gerekse Rusya bölgeye özel önem vermiş, bölgenin farklı dinsel ve etnik yapısını kendi ulusal çıkarlarına yönelik olarak kullanmaya çalışmışlardır. Rusya'nın Boğazları kontrol etme politikası çerçevesinde Balkanlar üzerinde yayılma eğilimini arttırması 19. Yüzyıl boyunca İngiltere'yi tedirgin etmiştir (Armaoğlu, 1991: 52). Bölge üzerinde Avusturya-Rusya mücadelesi temelinde şekillenen Pan-Cermen blok ile Pan-Slavist blok arasındaki çatışma ise Birinci Dünya Savaşı ile birlikte doruk noktasına ulaşmıştır (Armaoğlu, 1991: 53-4). 1918 sonrasında ortaya çıkan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı başta olmak üzere Balkanlar'daki yeni sınırlar birçok sorunu beraberinde getirmiş ve iki savaş arası dönemde bölgeyi büyük güçlerin mücadelesine açık bir hale dönüştürmüştür. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bölgedeki güç mücadelesi önce Sovyetler Birliği'nin Romanya'dan Baserabya ve Bukovina'yı alması, ardından da Almanya'nın Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgali ile tekrar üst seviyeye ulaşmıştır (Armaoğlu, 1991: 371-5). Soğuk Savaş döneminde de benzer durum devam etmiş, iki kamp arasında bölünen ülkeler yoluyla büyük güçlerin Balkanlar'daki mücadelesi sürmüştür. Doğu Balkanlar'da Romanya ve Bulgaristan gibi iki önemli ülke Sovyet saflarında yer alırken, ABD'nin savaş sonrasında da devam eden çabasıyla Yunanistan Batı kampında kalmıştır. Balkanlar'ın batısında ise Mareşal Tito'nun önderliğinde birleşen Yugoslavya, Soğuk Savaş'ın sonuna kadar varlığını sürdürmeyi başaran bir federasyon kurarak büyük güçlerin bölgedeki mücadelesinden nispeten uzak kalmıştır.

Bütün bu sebeplerle Balkanlar'ı doğru değerlendirebilmek için büyük güç konumundaki aktörlerin politikalarına değinmek gerekir. Neo-realist bakış açısıyla,

uluslararası sistemde büyük güçlerin pozisyonlarının temel önemi olduğu söylenebilir. Çünkü var olan siyasal sistem bu aktörlerin güç paylaşımlarına göre şekillenmektedir.³ Daha az güce sahip aktörler ise kendilerini oluşturan kutuplaşmaya göre konumlandırmaktadır. Bu uluslararası sistem içinde gerek Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu yapı, gerekse önceki dönemlerdeki çok kutuplu yapı, Balkanlar'ın güçlü devletlerin mücadele alanı olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günümüzde uluslararası sistem tek kutuplu bir yapı sergilemekte olsa da dönüşüm geçirmekte olduğu gözlenmektedir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte ABD'nin tek başına süper güç olarak ortaya çıktığı tek kutuplu yapı özellikle Irak'a yaptığı müdahalenin ardından sorgulanmaya başlamış, her ne kadar doğrudan tehdit olarak algılanmasa bile Amerikan gücünün dengelenmesi sorunu – dost demokrasiler arasında dahi – tartışılır hale gelmiştir (Walt, 2005). Ayrıca Gilpin'in (1987) ortaya attığı uluslararası ekonomi ve pazarın etkisiyle gücün merkezden çevreye doğru kayması sonucu baskın gücün sistemin yapısını sürdürmesinin zorlaşması yönündeki görüş de tek kutupluluğun değişimine yönelik güncel tartışmaların zeminini oluşturmaktadır. Daha açık bir ifade ile ABD'nin Çin, Hindistan, Brezilya ve diğer gelişen ülkelerin ekonomileri karşısında rekabet edebilmek için aşırı yüksek askeri harcamalarının sürdürülebilir olmadığı ve bunun da doğal olarak çok kutupluluğa geçişe yol açacağı tartışılmaktadır (Kupchan, 2002: 61-4). Bu durum uzun süren Irak Savaşı'nın ardından daha da tartışılır hale gelmiştir. Mevcut askeri yapıyla ve ekonomik rekabet ortamında ABD'nin tek kutupluluğu sürdürmesinin artık yararına olmayacağı söylenebilir. Bu aşamada Amerika'nın yanı sıra Çin, Rusya, Avrupa Birliği, Japonya, Hindistan, Brezilya ve hatta Türkiye gibi bazı ülkelerin yükselen güç rolünü üstleneceği yeni bir dünyaya geçişin yaklaştığı da sıklıkla vurgulanan öngörüler arasındadır. (Schweller, 2011)

2. Balkanlar'da Büyük Güçlerin Etkileri

Balkanlar'ın, büyük güçler için neden önemli olduğunu anlamak, güç mücadelesini doğru değerlendirebilmek için oldukça önemlidir. Bu bölgenin jeopolitik konumu itibarıyla çok kutuplu dünyada önemli bir yer teşkil edeceği söylenebilir. Balkanlar, ABD ve Çin gibi ülkeler için hem geçiş yollarında olma, hem de Avrupa, Rusya ve Türkiye'nin dış politikalarını kontrol etme bağlamında önem taşımaktadır. Rusya için de akrabalık bağları bulunan Balkanlar'da, diğer güçlerin etki alanlarını sınırlandırmak öncelikli konudur. Avrupa için ise bu bölge, güvenlik endişelerinin yanı sıra, küresel aktörlük çabaları ile Rusya ve Türkiye gibi ülkelerin nüfuz alanlarını sınırlı tutma açısından önemlidir. Dolayısıyla, geçmişte olduğu gibi, yeni bir dünya düzeninde de Balkanlar'ın en çok Rusya, Avrupa ve Amerika'nın çıkar mücadelesinde yer bulacağı söylenebilir.

³ Uluslararası sistemin tek bir büyük gücün hakim olduğu yapıda tek kutuplu, iki büyük gücün hakim olduğu yapıda çift kutuplu, üç veya daha fazla büyük gücün etkin olduğu ortamda ise çok kutuplu bir yapı sergilenmektedir.

2.1. Rusya

Büyük güçlerin Balkan politikalarını incelerken öncelikli olarak Rusya'yı ele almak gerekir, zira Balkanlar'da yaşayan Slav unsurlarla akrabalık bağı olan Rusya için bölgenin çok boyutlu önemi tarihsel süreçte de gözlenmektedir. Çarlık döneminde sıcak denizlere ulaşmak ve ticaret yollarını kontrol altında tutabilmek için önemli bir geçiş noktası olan bölge, imparatorluğun güney ve batıdaki zafiyetinin azaltılmasında kritik bir yere sahipti. Bu durumun en belirgin etkisini Kırım Savaşı ile hisseden Rusya, gerek Boğazlar'ı gerekse Balkanlar'ı kontrol etmek amacıyla Sırp ve Yunan isyanlarına destek vermekten de çekinmemiştir (Mazower, 2000: 70). Bunun da ötesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'ı işgal ettiğinde Rusya, Sırbistan'ı savunmak amacı altında Dünya Savaşı'na dâhil olmuştur. Son üç yüz yıllık süre içinde Avrupa'da yaşanan çatışmalarda Sırp'lar'la Ruslar'ın aynı safta yer aldığı da hatırlanırsa (Medvedev, 1999) Slav kardeşliğinin önemi açık bir şekilde anlaşılmış olur.

Ancak Çarlık Rusya'sının benzer politikalarını sadece pan-Slavist bir düşünce ürünü olarak değerlendirmek yeterli olmaz. Rusya'nın stratejik çıkarları ve diğer büyük güçlerle olan konumu da Çarlık döneminde Balkanlar'a yönelik Rus politikasını şekillendiren önemli etkenlerden biridir. Rus ihtilalinden sonra açıklanan Çarlık belgeleriyle açığa çıkan gizil anlaşmalarda İstanbul ve Boğazlar'ın Ruslar'ın kontrolüne bırakılması isteği bu yaklaşımı doğrular nitelikteki önemli belgelerdir (Sunny, 1998: 43). Kısacası, Çarlık döneminde Rusya'nın Balkanlar'a yönelik politikası bölgede diğer büyük güçlerin etkinliğini kırmaya ve Rusya yanlısı yönetimlerin hâkim olmasını sağlamak üzere şekillenmiştir. Bunun temel nedeni de o dönemin uluslararası sisteminde yaşanan çok kutuplu yapıda Rusya'nın gücünü ve etkisini korumak ve arttırmak olarak özetlenebilir.

Ekim devrimi sonrasında kendilerinden önceki dönemden farklı bir şekilde Sovyet yöneticileri stratejik ve ekonomik olarak Balkanlar'a, Boğazlar'a olduğu kadar büyük bir önem atfetmemişlerdir. Slav ve Ortodoks kardeşliğinden ziyade, iki kutup arasında yaşanan Soğuk Savaş'ın etki alanı mücadelesi, Sovyetler'in bölgeye yönelik politikasını şekillendiren faktör olmuştur. Sosyalist sistemlerin hâkim olduğu Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk, Rusya'nın etkisini Çarlık döneminde olmadığı kadar uzak bir noktaya, Adriyatik Denizi'ne ulaştırmıştır. Ancak bu etki, özellikle Tito yönetimindeki Yugoslavya'nın Sovyetler'e koşulsuz itaati reddeden bağımsız tutumu sebebiyle oldukça azalmıştır. Bu durum, Bulgaristan dışındaki ülkelerde de etkili olmuş ve Sovyetler Birliği'nin bölgedeki tesirini oldukça düşürmüştür. Bölgenin Sovyetler Birliği'ne yakınlaşması için Gorbaçov'un politikalarını beklemek gerekmiştir. (Headley, 2008: 19-22)

Soğuk Savaş'ın katı çizgilerinin oluşmasıyla birlikte durağan bir dönem geçiren bölgeye yönelik Rus politikası Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yeniden şekillenmeye başlamıştır. Rusya'nın dış politikasında realizmin etkisi 1990'lı yıllarda dışişleri bakanlığı yapan Kozyrev ve Primakov'un sıklıkla dile getirdikleri çok kutuplu dünya söylemlerinde de ortaya çıkmıştır (Lynch, 2001: 11). Eski Yugoslavya'nın

dağılma sürecinde Sırlar'a yönelik Batılı devletlerin müdahalelerini önleme temelindeki Rus stratejisinin esas motiflerinden biri olarak hiç şüphesiz Ortodoks-Slav kardeşliğinden söz edilebilir. Ancak Rusya'nın Balkanlar'da Batılı güçler ile ters düşmesinde en az Slav kardeşliği kadar etkili bir başka neden NATO'nun doğuya doğru genişlemesini kontrol altında tutmak olmuştur (Headley, 2008: 49-52). Bu durum, Rusya'nın Batı ile olan ideolojik çatışmasının bitmesine rağmen etki alanı çatışmasının devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Rusya için, özellikle Batılı güçlerin çevre bölgesi içinde yer alan Balkanlar'ı kendi nüfuzu altında tutmak, Avrupa karşısında çok önemli bir avantaj anlamına gelmekteydi. Bu sebeple, gerek Bosna Savaşı, gerekse Kosova müdahalesi sırasında Batı ile derin görüş ayrılıkları olan Rusya, bölgede etkinliğini sürdürmeye çalışmıştır. Günümüzde de bu durum devam etmektedir.

Rusya'nın etkinliğini sürdürme çabasının bir diğer önemli unsuru da son yıllarda gelişen enerji geçiş yollarının kontrolüne sahip olma çabasıdır. İrge'nin (2011: 282-3) vurguladığı gibi: "Balkanlar'ın enerji güzergâhında yer alan bir köprü haline gelmesi ve büyük güçlerin ekonomik, siyasal, kültürel alanlarda da rekabet içinde oldukları bir bölge olması Balkanlar'ın stratejik önemini ortaya koymaktadır." Rusya'nın Orta Asya ve Hazar bölgesindeki geniş çaplı çıkarları Balkanlar'da aktif bir siyaset izlemesini zorunlu kılmaktadır (Larrabee, 1996: 402). Daha açık bir ifadeyle, Rusya'nın özellikle Avrupa üzerinde enerji kaynakları yoluyla elde ettiği siyasi etkisini sürdürebilmesi için Avrupa'ya yönelik bütün enerji yollarını kontrol etmesi stratejik çıkarları için oldukça önemlidir. Enerji çeşitlendirme çabasında olan Avrupa Birliği için büyük öneme sahip Hazar ve Orta Asya bölgesi kaynaklarının Batı yönüne akışını sağlayacak önemli geçiş noktaları Balkanlar üzerinden tasarlanabilir. Nabucco Projesi'ne alternatif olarak Rusya tarafından geliştirilen ve Sırbistan üzerinden geçen Güney Akım hattının gerek Balkanlar, gerekse Avrupa üzerinde Rusya'nın etkinliğini pekiştireceği açıktır (Ekinci, 2011: 424-5). Bu sebeple gerek Boğazlar gerekse Balkanlar'da Rusya'nın dış politikasına ters düşecek bir gücün varlığı Rusya açısından kabul edilemez bir durumdur. Dolayısıyla, neo-realist bir bakış açısı ile, değişmekte olan dünya düzeninde Rusya'nın gerek enerji alanında Avrupa'daki etkinliğini sürdürebilmesi, gerekse bölgesel güçlerle olan ilişkilerinde avantajlı konumda olabilmesi için Balkanlar'la ilgili politikalarının hayati bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

2.2. Amerika Birleşik Devletleri

Değişen dünya düzeninde Balkanlar'ın yerini incelerken ele alınması gereken diğer önemli aktör de bugünkü dünya düzeninde tek süper güç pozisyonunu koruyan ABD'dir. Rusya'nın aksine, ABD için Balkanlar hayati bir anlam ifade etmemektedir. Coğrafi olarak herhangi bir sınır yakınlığı olmadığı için bölgede etkin bir güç olmak ABD'nin güvenliğine doğrudan etki eden bir gereklilik değildir. Diğer yandan Rusya gibi bölge ülkeleriyle akrabalık bağı da bulunmadığı için bölge halklarının arasındaki çatışmaya müdahil olmak, ABD yöneticileri için bir iç politika aracı olarak da değerlendirilemez. Ayrıca, tarihsel süreç içinde ABD'nin bölge ile hayati çıkar odaklı bir ilişkisi de bulunmamıştır.

Balkanlar'ı Amerika Birleşik Devletleri için önemli kılan unsur, diğer büyük güçler üzerinde etki kurma becerisine olan katkısıdır. Yugoslavya'ya yönelik Amerikan müdahalesi NATO'nun caydırıcı gücünü ortaya koymaya ve ABD'nin Rusya ve Çin gibi çok kutupluluk üzerinde odaklanan ülkelerle olan ilişkilerinde etkinliğini göstermeye yönelik bir hareket olarak değerlendirilebilir (Bullington, 1999). 11 Eylül sonrasında Afganistan'da ve Irak'ta gerçekleştirdiği müdahalelerinin ABD üzerinde oluşturduğu ekonomik ve askeri yük sebebiyle, süper güç bu bölgeyi Avrupa'nın etki alanında bırakmayı tercih etmiştir (Cato, 2009: 579-81). Headley'i (2008: 58) izleyerek ifade etmek gerekirse, ABD için Balkanlar stratejik olarak kritik önemle sahip değildir ancak Rusya başta olmak üzere diğer büyük güçler için stratejik öneminden dolayı ABD bölgeye yönelik olarak 1990'ların başlarından bu yana önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

2.3. Avrupa Birliği'nin Büyük Üyeleri

Soğuk Savaş döneminde Batı ittifakının büyük üyesi ABD'nin bölgede herhangi bir temel çıkarı olmasa da diğer müttefik güçler olan Batı Avrupa ülkeleri için Balkanlar son derece önemli bir bölgedir. AB içinde büyük ülkeler olarak adlandırılan üyeler⁴ arasında hiç şüphesiz bölgeye en büyük ilgiyi gösteren, çok kutuplu dünyada rolü yadsınamayacak olan Almanya'dır. Ancak, gerek Almanya'nın gerekse başta Fransa olmak üzere AB'deki diğer büyük devletlerin yeni oluşacak çok kutuplu bir yapıda tek başlarına kutup yaratabilecek kadar büyük birer güç olarak ortaya çıkmaları bugün için tartışmalı bir konudur (Bertherton ve Vogler, 2006: 221-2). Buna rağmen özellikle Almanya'nın Balkanlar'a yönelik çıkarları büyük bir güç ölçeğinde ele alınabilir. Coğrafi konumu sebebiyle Balkanlar, tarihsel süreç içinde Avrupa'nın büyük güçleri için önem arz etmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Balkanlar'ın Avusturya'nın etki alanında olmasından dolayı bölgeye yönelik Alman politikaları sınırlı kalmıştır (Miller ve Kagan, 1997: 66). Almanya'nın savaşta yenilmesinin ardından bölgede etkili olmaya çalışan Fransa'nın çıkarları statüko yanlısı bir tutum sergilemesine sebep olmuş, Mussolini'nin iktidara gelmesi ise İtalya'nın Balkanlar'da revizyonist politikalar izlemesine yol açmıştır (Miller ve Kagan, 1997: 72-3).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu baskılayıcı etkisi⁵ ile Avrupalı devletlerin Balkanlar'daki güç mücadelesinin dışında kaldığı gözlemlenmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'nın bölgeye yönelik ilgisi tekrar ortaya çıkmıştır. Özellikle dünya siyasetindeki yeni kutuplaşmanın henüz belirginleşmediği 1990'lı yıllarda Almanya bölge politikasını kesin çizgilerle ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çerçevede Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ı Aralık 1991'de tanıması Yugoslavya krizinin hızla tırmanmasına önemli bir sebep olarak da değerlendirilmiştir (Lucarelli, 1997: 65-6). Bununla birlikte, krizin ilerleyen aşamalarında Bosna Savaşı'na müdahale konusunda Batı Avrupa Birliği içinde

⁴ Avrupa Birliği içindeki büyük ülkeler, genellikle Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya olarak değerlendirmektedir.

⁵ "Baskılayıcı etki" terimi için bkz: Buzan ve Waeber (2003: 61-68).

karar alınamaması ve kıta içindeki bir çatışmaya çözüm üretilememesi (Özdal, 2008) farklı siyasi çıkarların Avrupa devletlerini farklı politikalara yönelttiğinin de bir göstergesidir.

Almanya'nın erken diplomatik girişiminde Hırvatistan ile olan yakınlığın etkili olduğu söylenebilir. Bu etki kadar yeni şekillenmekte olan dünya düzeninde büyük güç olmak için gerekli enerji kaynaklarına erişim yolu üzerinde olan ve Avrupa'nın doğu ile bağlantısını teşkil eden geçiş özelliği nedeniyle Balkanlar'da kendi etkisi dışında bir gücün yerleşmesini engelleme istediğinin de Almanya'nın Yugoslav krizinde tek taraflı hareket etmesini açıklayabilir.

Genelde AB, özelde de Almanya'nın Balkanlar'a ilgisi Yugoslavya'nın dağılma süreci ile sınırlı kalmamıştır. Özellikle Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde geliştirilen kriz yönetimi misyonları çerçevesinde Bosna, Makedonya ve Kosova'da önemli görevler üstlenmiştir.⁶ Bu misyonlar aracılığı ile Avrupa Birliği'nin oluşturduğu polis ve askeri güçler bölgede uzun süre görev yapmış, böylece Avrupa'nın büyük devletlerinin bölgede etkin bir askeri ve sivil etkinlik imkânı olmuştur.

Avrupa'nın Balkanlar'a olan ilgisinin stratejik konumlamadan ziyade Avrupa'daki politik istikrarı sürdürmek ve Balkanlar kaynaklı organize suç ve sınır güvenliği gibi sorunları çözmeye yönelik olduğu üzerine bazı yaklaşımlar da vardır. Avrupa Birliği ülkelerinin yaklaşımı, üst düzey askeri güvenlik endişeleri yerine daha düşük düzeyli ve toplumsal güvenlik algılamaları üzerinde odaklanarak Balkanlar'ın Avrupalılaşması hedefi üzerinden de değerlendirilebilir. (Gross, 2011: 261-5) Özellikle Santa Maria de Feira Zirvesi'nde ve Fransa'nın çabalarıyla Kasım 2000'de gerçekleştirilen Zagreb Zirvesi'nde Batı Balkanlar'ın üyelik için potansiyel aday olduklarının vurgulanması bölgenin önemini göstermektedir. (Braniff, 2011: 76) Bu açıdan bakıldığında, Almanya örneğindeki müdahaleci yaklaşımı ve takip eden dönemde Fransa'nın çabalarını Avrupa'nın içinde yer alan bir bölgenin istikrarını sağlamaya yönelik önleyici bir çaba⁷ olarak görmek mümkündür. Ancak bu yaklaşımlar Yugoslavya'nın çözülmesinin ilk yıllarında Avrupalı büyük devletlerin bölge politikalarına gösterdiği ilgiyi açıklamakta çok yeterli değildir. Örneğin, Mearshimer (2001: 48-49), Soğuk Savaş'ın bitimi ile birlikte Avrupalıların ABD'nin güvenlik şemsiyesinin dışında kalma korkusu ile bölgeye yönelik ilgilerinin artması arasında bir paralellik kurulabileceğini iddia eder. Zira, ABD güvencesi olmadan Avrupa'nın içine kadar nüfuz edebilecek bir karşıt güç, çok kutuplu bir dünyada Avrupalı büyük güçleri zor durumda bırakabilirdi.

Öte yandan, yukarıda da sözü edildiği üzere, Avrupa için Balkanlar, enerji geçişi açısından da önemli bir güzergâh olarak görülmektedir. Birçok belgede enerji

⁶ Bu ülkelerdeki operasyonların detaylı analizleri için bkz: Grevi, Hell ve Keohane (2009).

⁷ Her ne kadar Avrupalı güçlerin müdahale çabasından söz edilse de bu çabanın ortaya konulması için ortak bir Avrupa hareketinden söz etmek mümkün değildir (Cohen, 1993). Dayton Barış'ının sağlanmasında ve Kosova müdahalelerinde ABD önderliğinin etkisi ve ortak hareket zaafı Avrupa'nın Balkanlar'a yönelik daha aktif bir politika izlemesi ihtiyacını ve dış politikada tek sesle hareket etme gerekliliğini ortaya koymuştur.

kaynakları olduğu kadar enerji yollarının da çeşitlendirilmesi gerektiğini vurgulayan⁸ Avrupa Birliği için Balkanlar, Rusya'ya olan doğalgaz bağımlılığını azaltmak için alternatif güzergâhlar üzerinde yer almasından dolayı da oldukça önemlidir (Ekinci, 2011: 427-28). Ayrıca, Balkanlar'ın Avrupa'ya yasadışı göç yollarında önemli bir geçiş noktası olması ve organize suçlar açısından dikkate değer bir potansiyel taşıması da Avrupalı devletlerin bölgeyle ilgili hassasiyetini arttırmaktadır.

3. Türkiye'nin Balkanlar Politikası

Tarihsel süreç içinde Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik politikalarını analiz etmek, günümüzdeki dış politika yaklaşımının nedenlerini anlamaya da yardımcı olacaktır. Güneydoğu Avrupa'da yüzyıllar süren Osmanlı hâkimiyeti sonucu Türkiye'nin Balkanlar'daki bazı gruplarla yakın bağları vardır. Öte yandan aynı sebeple bazı bölge ülkeleri ve halkları arasında da olumsuz bir imajı oluşmuştur. Doğal olarak Türkiye'nin bölgeye yönelik politikaları da zaman zaman üst düzeye çıkmaktadır.

3.1. Soğuk Savaş'ın Bitimine Kadar Türkiye'nin Balkanlar'a Yaklaşımı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, iki savaş arası dönemde Balkanlarla ilişkileri derinden etkileyecek çok önemli olaylar yaşanmamıştır. Bunun başlıca nedeni Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyanın Birinci Dünya Savaşı sonrasında oldukça yıpranmış olmasıdır. İki savaş arası dönemde bölge dışı güçlerin Balkanlar'da etkinliğini azaltmak amacıyla –özellikle İtalya ile Nazi Almanya'sının politikalarına karşı– oluşturulan Balkan Antantı büyük oranda Türkiye'nin girişimleriyle hayat bulmuştu (Sükan, 2001: 186-8). Soğuk savaşın başında ise Sovyet tehdidine karşı Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan arasında Balkan Pakti oluşturulmuştu. Bu bir ittifak antlaşması olmasa da bu üç ülkeyi birbirine yakınlaştırması anlamında önemli bir adım teşkil etmişti (Sükan: 189-91). Türkiye'nin söz konusu iki anlaşma yoluyla uyguladığı bu politika neo-realist bakış açısıyla kolaylıkla açıklanabilir. Daha açık bir ifadeyle, bölgede büyük güçlerin etkisini dengelemeye yönelik olarak Türkiye bölge ülkeleriyle işbirliğine gitmiş ve kendisinin de bir parçasını teşkil ettiği Balkanlar'da hâkim bir gücün varlığını engellemeye çalışmıştır.

Soğuk Savaş'ın sonuna kadar olan dönemde ise bölgeye yönelik politikalar Türk Yunan anlaşmazlığının ötesine geçememiş, Kıbrıs ve Ege sorunları ile sınırlı kalmıştır. Türkiye'nin Yugoslavya'ya bakışı da daha ziyade Batı'ya ticaretin geçiş güzergâhında bir ülke konumunda değerlendirmekle sınırlı olmuştur (Robins, 2001: 343). Bu anlamda 1990 öncesi dönemde Türkiye'nin Balkanlar'da statükonun korunmasından yana olan bir tutum izlediği söylenebilir (Robins, 2001: 12). Bunun önemli nedenlerinden biri de Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde bulunduğu

⁸ Avrupa Birliği'nin enerji çeşitliliğini vurguladığı en önemli belgesi 2006 yılında yayınlanan enerji güvenliği ile ilgili Avrupa stratejisi oluşturan yeşil kitaptır. Bu belgenin oluşturulması sürecinde Rusya ile Ukrayna arasında o dönemde yaşanan enerji krizinin de etkisi vardır. Kriz Rusya'ya doğalgaz konusunda aşırı bağımlılığı bulunan AB'nin enerji çeşitliliğinin yanı sıra kaynak ülke çeşitliliğine de yönelmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Belge için bkz.: European Commission (2006).

coğrafyadır. Türkiye'nin komşuları arasında karşıt kampın lideri olan Sovyetler Birliği'nin yanı sıra yoğun bir çatışma sürecinin yaşandığı bir bölge olan Orta Doğu'nun ve her an karışması muhtemel bir bölge olan Balkanlar'ın da olması Türkiye'nin Soğuk Savaş süresince dış politikasını belirleyen önemli etkenler olarak sıralanabilir.

Neo-realist bir açıdan değerlendirilecek olursa, çift kutuplu bir yapıda etrafı diğer kampın lideri olan ülke ve istikrarsız bir görünüm sergileyen üçüncü dünya ülkeleri ile çevrili bir kanat ülkesi olarak Türkiye'nin varlığını devam ettirebilmesi için mevcut durumun sürdürülmesi doğal bir dış politika seçimi olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, Türkiye'nin dış politikasını şekillendiren en temel unsurun uluslararası sistemin yapısı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bunu teyit etmek için Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında farklılıklar gösteren dış politikasını incelemek gerekir.

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar'a Yönelik Türk Dış Politikası

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve tek kutuplu kabul edilebilecek bir dünyaya geçişle birlikte Türkiye'nin dış politikasında genel olarak temel bir kaymanın yaşandığı söylenemez. NATO'ya bağlılığın devam etmesi ve Soğuk Savaş'ın erken döneminde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na adaylıkla başlayan Avrupa Birliği sürecinin daha da ivme kazanarak ilerlemesi Türkiye'nin temel dış politika seçiminde büyük bir farklılık olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin Soğuk Savaş öncesi döneme göre daha aktif bir dış politika izlediği de gözlenmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkeleriyle akrabalık bağını öne çıkaran bir yakınlaşma çabası ve Balkanlar'daki çatışma alanlarına uluslararası toplumla birlikte hareket ederek izlediği aktif yaklaşımı⁹, Türkiye'nin Soğuk Savaş öncesi durağan politikasından sıyrılmasının önemli göstergeleridir (Larrabee ve Lesser, 2003: 94-5). Neo-realist bir bakış açısıyla Türkiye'nin bu tutumu normal olarak yorumlanabilir. Zira, Türkiye'nin yakın sahası olarak nitelendirilebilecek bir bölge olan Orta Asya'da Sovyetler'in etki alanının azaldığı ve bir başka gücün bölgeye nüfuz etmesinin Türkiye'nin çıkarlarına olmayacağı açıktır. Türkiye'nin varlığını devam ettirmek için yapması gereken ise bulunduğu bölgelerde etkin güç haline gelmeye çalışmasıdır. Aksi halde, içinde yer aldığı veya yakın coğrafi saha içindeki bölgelerde hegemonik etki yaratacak bir gücün oluşumu, Türkiye'nin varlığını temelden sarsacak bir etkiye dönüşebilirdi. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye'nin yakın kara havzasındaki bölge ülkelerine yönelik ilişkilerinde daha aktif bir dış politikaya yönelmesi neo-realist bir bakış açısı ile daha kolay açıklanabilir.

⁹ Türkiye gerek Yunanistan, gerekse diğer Balkan ülkelerinde Müslüman kimliği üzerinden politika yapmayı tercih etmemiştir. Bosna ve Kosova'daki NATO ve Birleşmiş Milletler güçlerine katılarak hem bölgedeki Müslüman unsurlarla olan bağlarını korumuş, hem Batı saflarında yer aldığını ortaya koymuş, hem de tek taraflı politikalara destek vermediğini göstermiştir.

3.3. 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Balkanlar’a Yaklaşımı

1990’lı yıllar boyunca Türkiye’nin artan fakat kontrollü bir dış politika etkinliği gösterdiği söylenebilir. 11 Eylül sonrasında ise uluslararası sistemin yapısı ile ilgili yeni gelişmeler paralelinde Türk dış politikası da yeni bir şekil almıştır. ABD’nin neo-konservatif politikalara yönelmesi ile birlikte özellikle Irak’a yönelik operasyon, başta Almanya ve Fransa olmak üzere müttefikleri arasında da olumlu karşılanmamıştı (Lundestad, 2005). Bu anlamda yumuşak ya da hafif dengeleme olarak adlandırılan uygulamalarla başta Rusya olmak üzere Avrupalı güçlerin de ABD politikalarına karşı durduğu yorumları yapılmıştır (Pape, 2005; Paul, 2005). Türkiye’nin dış politikası da uluslararası konjonktüre paralel olarak değişiklik göstermiştir. Irak’a müdahale yolunda Türkiye’nin topraklarını ABD askerlerine kullandırmaması da yine bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu durum Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz etkilemiş olsa da neo-realist pencereden bakıldığında kendi bölgesinde ABD’nin tek taraflı politikalarının Türkiye’nin varlığına bir tehdit olarak algılanacağı açıktır. Dolayısıyla Türkiye’nin de ABD’nin bölgede sınırsız bir politika izlemesine karşı diğer ülkelerle birlikte hareket etmesi izah edilebilir. Bu anlamda güveneyinde istikrarsız bir alan oluşan Türkiye’nin Balkanlar’da barış ve istikrar sağlanmasına ve büyük güçlerin bölgeye nüfuzunun sınırlandırılmasına yönelik politikaları ön plana çıkmıştır. Öte yandan, geçmişi uzun yıllara ve birçok karmaşık soruna dayanan Türk-Yunan ilişkilerinin 1999 Marmara depremi sonrasında kazandığı ivme aslında iki ülke dışişleri bakanları İsmail Cem ve Yorgo Papandreu’nun gayretleri ile şekillenen bir sürecin sonucu olarak Türkiye’nin değişmekte olan dış politikasında yeni bir adım olarak ortaya çıkmıştır (Ker-Lindsay, 2000). Benzer bir etki Ahmet Davutoğlu’nun yönlendirdiği Kıbrıs politikasında da görülmektedir. Bugün Türk dış politikasının şekillenmesinde Ahmet Davutoğlu’nun önemli bir yeri olduğu açıktır. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelişinin ardından önce danışmanlık düzeyinde başlayan süreçte bakanlık dönemi ile dış politikanın şekillenmesinde Davutoğlu önemli bir faktör haline gelmiştir.¹⁰ Davutoğlu’nun döneminde öne çıkan “komşularla sıfır sorun” politikası Türkiye’nin bölgesel bir güç olarak birden fazla bölgede etkin bir aktör olması fikrine dayanmaktadır. Türkiye’nin bazı özelliklerinin komşu olduğu bölgelerde etki sahibi bir aktör olarak ortaya çıkmasını sağlayacağı görüşü akademik çevrelerde de kabul görmüştür. Bu özelliklerinin başında ekonomik gelişim düzeyi, politik istikrarı, dinamik sosyal gücü ve ülke içinde İslam’la demokrasiyi birlikte yürütme becerisi gelmektedir. (Kirişçi, 2006: 96)

Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye’nin Balkanlar’a yönelik politikasında özellikle ekonomik gelişim düzeyi ile bölgenin kalkınmasına yönelik girişimler ön

¹⁰ Dış politika karar alıcılarının sistemin gerekliliklerini dikkate almadan politikalar belirlemeleri, neo-realizme göre ülke çıkarlarına zarar veren önemli bir unsurdur. Bush doktrini sonrasında yeni-muhafazakar politikaların ABD düşmanlığını arttırmak yoluyla bu ülkenin uluslar çıkarlarına zarar vermesi bunun en önemli örneğidir (Walt, 2005). Bu çerçeveden değerlendirildiğinde Dışişleri Bakanları Cem ve Davutoğlu tarafından genelde Balkanlar, özelde ise Türk Yunan ilişkilerinde izlenen politikaların uluslararası sistemin gereklilikleri ile örtüşmesi Türk Dış Politikası’nın bu alanlarda olumlu yönde gelişmesine katkı sağlamıştır.

plana çıkmıştır. Türkiye, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Türkiye, Sırbistan, Bosna-Hersek arasındaki üçlü danışma mekanizmaları Türkiye'nin girişimi ile başlatılmıştır. Bu mekanizmalar, bölgeye yönelik istikrar ve refahi hedeflemiş girişimler olarak dikkat çekmektedir. Yine bu çerçevede Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci'nin¹¹ kurucuları arasında yer alan Türkiye, bu çerçevede bölgede ekonomik kalkınma ve siyasi istikrara yönelik oluşumların içinde yer almıştır.¹²

Bununla birlikte Türkiye, askeri anlamda IFOR ve SFOR'la ve bunların devamı niteliğindeki AB Barış gücü EUFOR Althea'ya, Makedonya'daki EUFOR Concordia'ya ve Kosovo'daki KFOR'a katkıda bulunmuştur (TSK, 2013). Sivil inisiyatifler olan Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu'na (UNMIK), Avrupa Birliği'nin bu ülkelerdeki iç güvenliği ve hukukun üstünlüğünü geliştirmek için görevlendirdiği adli ve polis görevlilerinden oluşan EULEX ve EUPOL misyonlarına da katkı sağlamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013b). Bütün bu girişimler Türkiye'nin Balkanlar'da aktif bir siyaset izlediğini ortaya koymaktadır.

Neo realist açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik aktif politikası başka büyük güçlerin bölgeyi kontrol etmesini engellediği sürece makul ve gerekli olarak yorumlanabilir. Bugün için Türkiye Balkanlar'a yönelik politikasını dört ana eksen üzerine oturtmuştur: “üst düzeyli siyasi diyalog, herkes için güvenlik, azami ekonomik entegrasyon ve bölgedeki çok etnikli, çok kültürlü, çok dinli toplumsal yapıların muhafazası” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013a). Bu yaklaşım Türkiye'nin uluslararası siyasi sistemin yapısındaki bir değişime hazırlıklı olmaya çalıştığı görünümünü vermektedir. Daha açık bir ifadeyle, Türkiye'nin politikası; ABD'nin temel aktör olduğu tek kutuplu yapının değişmesi durumunda bölgede Rusya ya da bir başka büyük gücün hegemonik amaçlı bir yapıya gitmesini engellemeye yönelik bir çaba olarak da yorumlanabilir.

Ancak daha önce sözü edildiği üzere Türkiye'nin bu yöndeki dış politikasında Davutoğlu faktörünün etkisi unutulmamalıdır. Türk Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin uluslararası konum içindeki siyasi, ekonomik ve kültürel ağırlığını, Balkanlar'ın da içinde yer aldığı yakın kara havzasındaki etkinliğine ve performansına bağlamaktadır (Davutoğlu, 2010: 119-149). Bu etkinlik ve performansın amacının, Türkiye'nin bulunduğu bölgelerde başka güçlerin baskın hale gelmesini kontrol etmek ve böylece kendi güvenliğini sağlamak olduğu söylenebilir. Ancak bu temel amaç Türkiye'nin Osmanlı döneminde sahip olduğu alanlarda kendisine bir yaşam alanı aramasına dönüşürse, gerçekçi ekollerin temel dinamiği olan diğer güçlerin dengeleme çabası kaçınılmaz hale gelir. Bölgede Macar, Hırvat ve Sloven

¹¹ Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci'nin operasyonel kanadı olan Bölgesel Kalkınma Konseyi aktif şekilde Güneydoğu Avrupa'nın batı ile entegrasyonuna katkı sağlamayı hedeflemektedir. (Regional Cooperation Council, 2013).

¹² Türkiye Balkanlar'da çok çeşitli faaliyetler izlemektedir. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013a). Türkiye'nin bölgede izlediği ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlu faaliyetler Türkiye'nin yumuşak güç enstrümanlarına ağırlık vermesi ve Türk Dış Politikası'nın Avrupalılaşması olarak da değerlendirilebilir (Demirtaş, 2013: 172; Fisher Onar ve Watson, 2013). Bu anlamda, başka yaklaşımlarla açıklamak mümkün olsa da ekonomik işbirliğini artırıcı politikalar bölgede istikrarı arttırmaya ve büyük güçlerin etkisini azaltmaya katkı sağlamasından dolayı neo-realist çerçeveye uygundur.

unsurların Alman etkinlik alanına; Sırp unsurların Rus etkinlik alanına ve Bulgar, Rumen ve Yunan unsurların konjonktürel olarak her iki tarafa da yakın politikalar izleyeceği düşünüldüğünde, Türkiye'nin Arnavut, Boşnak ve Makedon unsurların kısmi desteği ile bölgede bir egemenlik arayışına girmesi uluslararası sistemin değişen yapısında zorlayıcı bir davranış olacaktır. Bu gerçeğin farkında olan ABD'nin de bölgeye yönelik politikaları, güç dengesini korumak üzerine inşa edilirse, Türkiye'nin yapması gereken Almanya ve Rusya'nın bölgedeki çıkarlarına saygı gösteren, ABD'nin de güç dengesini sağlayan bir unsur olarak yer aldığı ve siyasal istikrara sahip bir Balkanlar politikası izlemektir. Zira bölge ülkelerinin halkları üzerinde Türkiye'nin yoğunlaşan aktif dış politika anlayışının getirdiği ve Türkiye'nin üst düzey politikacılarının söylemlerinden olumsuz etkilenen bir kamuoyunun varlığı da unutulmamalıdır (Bechev, 2012: 131-2).

Selanik Zirvesi ile bölge ülkelerine AB üyeliği perspektifinin bütünüyle açılmasının ardından geçen on yıllık süre içinde; Hırvatistan'ın üyeliğe geçişi, Karadağ'ın müzakere sürecinin önemli adımlarını tamamlaması, Sırbistan'ın Kosova ile ilişkilerinin normalleşmesinin ardından üyelik yolunda önemli adımlar atması, Arnavutluk için aday ülke statüsünün tanınması ve Kosova ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması yönündeki çalışmalar, Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar'a yönelik politikalarının kapsayıcılığını göstermektedir. Bosna Hersek'in etnik ve anayasal tartışmalar sebebiyle, Makedonya'nın ise Yunanistan ile olan isim sorunu sebebiyle diğerlerinin biraz gerisinde kalmasına rağmen Balkanlar AB üyeliği yolunda hızlı bir ilerleme kaydetmektedir. (Stratulat, 2013) Avrupa Birliği üyeliğinin bütün Balkanlar için gerçekleşmesi Türkiye için farklı sonuçlar doğurabilecektir. Bu açıdan bölge ülkelerinin AB üyeliği, ABD, Rusya ve diğer büyük güçlerin bölgedeki etkilerini azaltacak ve Türkiye'nin güvenliğine olumlu yansıtacaktır. Ancak, Türkiye AB dışında kalırken, şu anda aday olan Balkan devletlerinin üyeliği gerçekleşirse¹³; bunun Türkiye'nin bölgedeki gücünü azaltacağı da düşünülebilir.

4. Türkiye'nin Mevcut Balkan Politikasının Türkiye – AB İlişkilerine Etkisi

Türkiye'nin genelde çevre bölgelerde özeldi ise Balkanlar'da üstlenmeye başladığı aktif dış politikanın büyük güçlerle ilişkilerinde farklı etkilerinin olacağı söylenebilir. Özellikle dünyanın çok kutuplu yapıya yönelen bir uluslararası politika sisteminde olduğu, Türkiye'nin de kendisini nerede konumlandıracağı sorusuna halen belirgin bir yanıtın olmadığı bir ortamda, Türkiye gibi bölgesel bir gücün Balkanlar'daki etkisi küçümsenemez. Bu anlamda Balkanlar'da etkili olmak isteyen büyük güçler için Türkiye'nin bölgedeki varlığı dikkate alınması gereken bir etmendir.

Bu açıdan bakıldığında, Avrupa Birliği'nin Türkiye ile üyelik ilişkilerini geliştirmesi, Türkiye'nin askeri ve sivil alanlardaki yeteneklerinden Balkanlar'da istifade etmesinin yanı sıra bölgedeki etkisini de olumlu şekilde kullanıp Balkan

¹³ Avrupa Birliği'nin genişlemede Türkiye'den daha fazla Balkanlar'a yöneldiğine yönelik tartışmalar için bkz.: Croft (2013)

ülkeleri arasındaki istikrar ve barış ortamının sürmesine yardımcı olacaktır. Daha açık bir ifadeyle, Türkiye'nin özellikle yumuşak güç unsurları ile Balkanlar'da uyguladığı politikaların Türkiye-AB ilişkilerine olumlu yansıdığını ileri sürmek mümkündür. Zira, Türkiye bu şekilde Balkanlar'ın ekonomik ve siyasi istikrarına destek olmakta, böylece bölge içi ve dışı dışı aktörlerin dengeleme sarmalına dönüşecek bir yarış içine girmesine engel olmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin kontrolsüz bir şekilde Balkanlar'da etki arttırmaya çalışması hem (Rusya gibi) diğer güçlerin bölgeye olan ilgilerini arttıracak hem de Balkan halkları arasında (Türkiye'nin esas gayesi hakkında) endişeye yol açabilecektir. Böyle bir durum da doğal olarak Türkiye-AB ilişkilerine olumsuz yönde etki eder.

Balkanlar düşünüldüğünde Türkiye-AB ilişkilerine etkisinden söz edilmesi gereken bir diğer önemli unsur da -Avrupa Birliği üyesi olması ve Türkiye ile birçok konuda sorunlarının olması sebebiyle- Yunanistan'dır. Yunanistan'ın geçmiş yıllarda AB üyesi olmasının avantajlarından da istifade ederek Balkan ülkelerini kendi saflarına çekmeye yönelik politikalar izlemesi (Ayman, 2012) Türkiye'nin Balkanlar'daki faaliyetlerini doğrudan etkileyebilecek bir faktördür. 2009 yılının sonlarında başlayan Avro Bölgesi krizi ile AB üyeliği yolundaki Balkan ülkelerine karşı üstlenmeye çalıştığı *hami* rolü zarar görmüş olsa da, Yunanistan'ın düzenli bir şekilde bu ülkelere yönelik uyguladığı politikalar Türkiye-AB ilişkileri üzerinde de etkilidir. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme sonrasında Yunan dış politikasındaki Avrupalılaştırma etkisi de artmış ve Yunanistan çok taraflı ve uluslararası destek alan bir dış politika çizgisine yönelmiştir (Economides, 2005). Yunanistan'ın yaşadığı ekonomik krizin Türkiye ile ilişkilerinde pozitif sonuçlar doğuracağı ve iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin artacağı düşünülebilir (Itano, 2010; International Crisis Group, 2011). Dolayısıyla, Türk-Yunan ilişkilerinin gelişimi de Türkiye için zorluklar kadar fırsatlar da barındıran bir sürece yol açabilir. Zira, Türkiye ile Yunanistan'ın Balkanlar'da izleyeceği paralel politikalar hem bölgenin dış güçlerin etkilerine karşı kapanmasını hem de ekonomik ve siyasi istikrar kazanmasını sağlayabilir. Türkiye ile Yunanistan arasında güvenlik temelinde şekillenen ekonomik işbirliği, hem Balkanlar'ın güvenliğine katkı sağlayacak hem de Türkiye-AB ilişkilerini olumlu yönde etkileyecektir.

Sonuç olarak, Avrupa'nın önemli bir parçası ve Türkiye'nin komşusu olan Balkanlar stratejik öneme sahiptir ve büyük güçler için ilgi alanı oluşturmaktadır. Ayrıca, Türkiye ile Avrupa arasında ticari açıdan da önemli bir geçiş yoludur. Bu bağlamda, Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik politikaları Türkiye -AB ilişkileri üzerinde de etkili olmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin bu bölgeye yönelik politikalarının AB'nin büyük üyelerinin bölgedeki çıkarları ile çatışması durumunda Türkiye-AB ilişkileri olumsuz yönde etkilenebilecektir. Bir başka ifadeyle, Türkiye'nin çok kutuplu bir dünya düzeninde Avrupa Birliği dışında olması ve diğer büyük güçlerle yakın işbirliği ihtimali, Avrupa Birliği'nin Balkanlar'daki politikalarını zorlaştıracak bir unsura dönüşebilir. Aynı şekilde, çok kutuplu bir yapıda AB ile Türkiye'nin derinleşen bütünleşme sürecini başarı ile yürütmesi durumunda Türkiye, Birliğin Balkanlar politikasında önemli bir güçlendirici etken olabilecektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'nin Balkanlar'da aktif ve

kapsayıcı dış politikasının Türkiye-AB ilişkilerinde olumlu bir etkisinin olacağını söylemek mümkündür.

Sonuç

Bu çalışma, neo-realist bir bakış açısıyla Türkiye'nin Balkanlar'da izlediği politikaların bölge üzerindeki olası güç mücadelesini ve dengeleme hareketlerini önleme işlevi gördüğünü vurgulamaktadır. Ayrıca, bu yönüyle Türkiye'nin Balkanlar politikasının Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde önemini arttırdığını da ileri sürmektedir. Türkiye'nin son yirmi yıllık süre içinde yaşadığı ekonomik ve sosyal dönüşümler, dünya siyasetinin içinde bulunduğu değişen yapı ile bir arada düşünüldüğünde Türk Dış Politikası'nın belirgin bir ivme kazandığı görülmektedir. Ancak bu ivmenin topyekûn bir dış politika değişimi olarak ele alınması da doğru olmaz. Küresel politik sistemdeki yapısal dönüşümün sancısı Türkiye'nin yakın çevresindeki bölgelerde daha dikkatli ve bütünlleştirici bir rol üstlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bölgelerin belki de en önemlisinin Balkanlar olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin Avrupa ile olan ticari, sosyal ve siyasi ilişkileri üzerine çok yönlü etkileri olan Balkanlar'a yönelik özel bir politika geliştirmemesi, Türkiye'nin uzun vadede ciddi sıkıntılar çekmesine yol açabilir. Bu sebeple Balkanlar'a yönelik mevcut Türk dış politikası bölgesel dengeleri dikkate aldığı ölçüde sürdürülebilir bir politikadır. Uluslararası toplumla birlikte çok taraflı operasyonlarda üzerine düşeni yapan, kendi içlerinde sorunlar yaşayan eski Yugoslav cumhuriyetlerini ortak platformlarda bir araya getiren fakat bölge ülkeleri ve halkları arasında endişe uyandırmayan¹⁴ bir politika doğal olarak Türkiye'nin çıkarına sonuçlar doğurmaktadır. Bir başka deyişle Türkiye'nin – en önemli aktörlerden biri olduğu – Balkanlar için uyguladığı politikanın gerek bölge içi gerekse bölge dışı aktörler arasında hiçbir tehdit algısı oluşturmaması hayati öneme sahiptir.

Mütevazı ölçüde kalan fakat bölgede varlığını hissettiren bir dış politika çizgisi, özellikle çok kutuplu bir dünya düzeni olduğu takdirde, büyük güçlerin bölgede dengeleme arayışına girme gereği hissetmemeleri açısından gerekli bir unsurdur. Hem Türkiye hem de AB için Balkanlar'a başka büyük güçlerin etki etmemeleri ortak payda olarak görülebilir. Zira bölgenin istikrarı ve barışı için büyük güçlerin etki alanı oluşturmaması, bölge üzerinde güç mücadelesine girmemesi gereklidir. Bölgenin istikrarı ve barışı da hem Türkiye'nin hem de AB'nin güvenliğine etki eden bir unsurdur. Kısaca, Türkiye'nin Balkanlar'da izlediği güncel dış politika çizgisi, Türkiye'nin AB'nin dış politika alanına yapacağı önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir. Daha açık bir ifadeyle, Türkiye'nin mevcut Balkanlar politikası, AB'nin Türkiye'ye verdiği önemi artırıcı bir unsur olarak gerek günümüzde gerekse tek kutuplu dünya sonrasında Türkiye-AB ilişkilerini olumlu etkileyen, hatta teşvik edici bir faktör olarak değerlendirilebilir. Uluslararası siyasi yapının

¹⁴ Üst düzey Türk yetkililer tarafından dile getirilen ve "Osmanlı dönemine özlem" olarak algılanabilecek bazı söylemler (Türbedar, 2011) belirli gruplar arasında endişe sebebi olsa da Türkiye'nin bugüne kadar izlediği politika bölgeye ilgili fakat mesafeli bir duruş sergilemektedir.

henüz dönüŐümünü tamamlamadığı mevcut süreçte ise Türkiye'nin temkinli bir politika ile bölge içinde ve dışında çıkarları olan aktörleri harekete geçirmeyecek düzeyde etkinlik göstermesi olumlu bir politika izlendiği yolunda yorumlanabilir.

Kaynakça:

- Andrews, D. M. (der.), (2005), *The Atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations After Iraq*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Armaoğlu, F., (1991), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990), Cilt I: 1914-1980*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Art, Robert J., (2009), *America's Grand Strategy and World Politics*, New York: Routledge.
- Ayman, G., (2012), "Balkanlar ile İlişkiler", Çakmak, Haydar (der.), *Türk Dış Politikası: 1919-2012 (2. Baskı)*, Ankara: Barış Platin Kitap, ss. 936-943.
- Bechev, D., (2012), "Turkey in the Balkans: Taking a Broader View", *Insight Turkey*, 14(1), ss. 131-146.
- Braniff, M., (2011), *Integrating the Balkans: Conflict Resolution and the Impact of the EU Expansion*, New York: Palgrave Macmillan.
- Bretherton, C. ve Vogler, J., (2006), *The European Union as a Global Actor (Second Edition)*. Londra: Routledge.
- Bullington, J.R., (1999), "American Interests, American Values, and War in the Balkans", *American Diplomacy*, 4 (3). Erişim: 18 Haziran 2012, www.unc.edu/depts/diplomant/AD_Issues/amdipl_12/bullington_war.html.
- Buzan, B. ve Ole W., (2003), *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cato Handbook for Policymakers, (2009), Washington D.C: Cato Institute.
- Cohen, B., (1993), "Why Europe Failed to Halt the Genocide in Bosnia", *Washington Report on Middle East Affairs*. Erişim: 10 Eylül 2013, <http://www.wrmea.org/wrmea-archives/147-washington-report-archives-1988-1993/april-may-1993/7158-why-europe-failed-to-halt-the-genocide-in-bosnia.html>.
- Croft, A., (3 Ekim 2013), "Insight: Turkey questions its EU future as Brussels looks to Balkans", *Reuters*. Erişim: 13 Aralık 2013, <http://www.reuters.com/article/2013/10/03/us-eu-turkey-insight-idUSBRE99203T20131003>.
- Davutoğlu, A., (2010), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu (41. Baskı)*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Demirtaş, B., (2013), "Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future", *Perceptions*, 18(2), ss. 163-184.
- Economides, S., (2005), "The Europeanization of Greek Foreign Policy", *West European Politics*, 28(2), ss. 471-191.
- Ekinci, D., (2011), "Accommodating Energy Security in the Balkans", Hasret Çomak, Caner Sancaktar (der.), *Uluslararası Balkan Kongresi Bildiriler Kitabı*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları No:413, ss. 418-429.

- European Commission, (2006), “Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”, COM(2006)105 final, Brussels: European Commission.
- Fisher Onar, N. ve Watson, M., (2013), “Crisis or opportunity? Turkey, Greece and the political economy of South-East Europe in the 2010s”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 13 (3), ss. 407-420.
- Gilpin, R., (1987), *The Political Economy of International Relations*, Princeton: Princeton University Press.
- Grevi, G., Hell, D. ve Keohane, D., (2009), *EU Security and Defence Policy: The first ten years (1999-2009)*, Paris: EU Institute for Security Studies.
- Gross, Eva, (2011), “Explaining EU Foreign Policy towards the Western Balkans”, Mérand, Frédéric, Foucault, Martial, and Irondelle, Bastien (der.), *European Security Since the Fall of the Berlin Wall*, Toronto: University of Toronto Press, ss. 260-273.
- Headley, J., (2008), *Russia and the Balkans: foreign policy from Yeltsin to Putin*, New York: Columbia University Press.
- Ikenberry, G. J. (der.), (2002), *America Unrivaled - The Future of the Balance of Power*, Ithaca ve Londra: Cornell University Press.
- International Crisis Group, (19 Temmuz 2011), *Turkey and Greece: Time to Settle the Aegean Dispute*, Europe Briefing No.64. Erişim: 15 Aralık 2013, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/B64-%20Turkey%20and%20Greece-%20Time%20to%20Settle%20the%20Aegean%20Dispute.pdf>.
- Itano, N., (15 Mayıs 2010), “Economic Crisis Brings Greek-Turkish Thaw”, *Time World*. Erişim: 10 Aralık 2013, <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1989488,00.html>.
- İrge, N.F., (2011), “Balkanlarda Jeopolitik Bölünmeler ve Türkiye”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar (der.), *Uluslararası Balkan Kongresi Bildiriler Kitabı*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları No:413, ss. 275-297.
- Ker-Lindsay, J. (2000), “Greek-Turkish Rapprochement: The Impact of Disaster Diplomacy?”, *Cambridge Review of International Affairs*, 14(1), ss. 215-232.
- Kirişçi, K., (2006), “Turkey’s Foreign Policy in Turbulent Times”, Chailiot Paper No.92, Paris: European Security Studies Institute.
- Kupchan, C. A., (2002), *The End of American Era: U.S. Foreign Policy and Geopolitics of the Twenty-First Century*, New York: Random House.
- Larrabee, S., (1996), “Russia and the Balkans: Old Themes and New Challenges”, Baranovsky, V. (der.), *Russia and Europe: The Emerging Security Agenda*, Stockholm: SIPRI/Oxford University Press, ss. 389-402.
- Larrabee, F. S. ve Lesser, I. O., (2003), *Turkish foreign policy in an age of uncertainty*, Santa Monica: Rand Corporation.

- Layne, C., (2011), "The unipolar exit: beyond the Pax Americana", *Cambridge Review of International Affairs*, 24(2), ss. 149-164.
- Lucarelli, S., (1997), "Germany's Recognition of Slovenia and Croatia: An Institutional Perspective", *The International Spectator*, 32(2), ss. 65-91.
- Lundestad, G., (2005), "Toward transatlantic drift?", Andrews, David M. (der.), *The Atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations After Iraq*, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 9-29.
- Lynch, A., (2001), "The Realism of Russia's Foreign Policy", *Europe-Asia Studie*, 53(1), ss. 7-31.
- Mazower, M., (2000), *The Balkans*, Londra: Phoenix Press.
- Mearsheimer, J., (2001), "The Future of American Pacifier", *Foreign Affairs*, 80(5), ss. 46-61.
- Medvedev, R., (1999), "Brothers in the Balkans", *The Guardian*. Erişim: 10 Temmuz 2012, www.guardian.co.uk/world/1999/apr/28/balkans8.
- Miller, B. ve Kagan, K., (1997), "The Great Powers and Regional Conflicts: Eastern Europe and the Balkans from the Post-Napoleonic Era to the Post-Cold War Era", *International Studies Quarterly*, 41(1), ss. 51-86.
- Özdal, B., (2008), "Yugoslavya'nın Dağılma Süreci Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası", (der.) Dönmez, R.Ö. ve Gökhan Telatar, *Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği*, Ankara: Phoenix, ss. 406-454.
- Pape, R. A., (2005), "Soft Balancing against the United States", *International Security*, 30(1), ss. 7-45.
- Paul, T.V., (2005), "Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy", *International Security*, 30(1), ss. 46-71.
- Regional Cooperation Council, (2013). *Overview*. Erişim: 18 Ekim 2013, <http://www.rcc.int/pages/6/2/overview>
- Robins, P., (2001)., *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, Londra: Hurst & Company.
- Schweller, R., (2011), "Emerging Powers in an Age of Disorder", *Global Governance*, 17, ss. 285-297.
- Stratulat, C., (4 Kasım 2013), *EU Enlargement to the Balkans: shaken, not stirred*, Policy Brief, European Policy Centre. Erişim: 12 Aralık 2013, http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_3892_eu_enlargement_to_the_balkans_-_shaken,_not_stirred.pdf.
- Suny, R.G., (1998), *The Soviet Experiment: Russia, The USSR, and the Successor States*, Oxford: Oxford University Press.
- Sükan, Ö., (2001), *21 nci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2013a). *Balkan Ülkeleri ile İlişkiler*. Erişim: 18 Ekim 2013, http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2013b). *Türkiye’nin Uluslararası Güvenlik Alanındaki Girişimleri ve Uluslararası (NATO, BM, AB) Barışı Koruma Destekleme Harekâtlarına Katkıları*. Erişim: 18 Ekim 2013, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uluslararasi-guvenlik-alanindaki-girisimleri-ve-uluslararasi-nato_-bm_-ab_-barisi-koruma-destekleme-harekatlarina-k.tr.mfa
- TSK (2013), *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkıları*. Erişim: 18 Ekim 2013, http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm
- Türbedar, E., (2011), “Turkey’s New Activism in the Western Balkans: Ambitions and Obstacles”, *Insight Turkey*, 13(3), ss. 139-158.
- Walt, S. M., (2005), *Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy*, New York: W.W. Norton & Company.